

REFERAT NARAVOSLOVJE IN POZNAVANJE BLAGA

LAN

-CVET LANU

Predelava lanu:

1. GOJENJE

Gojenje, mlajenje ali mladitev ima namen zrahljati vez med vlakni in lesom, kakor tudi med posameznimi svežnji vlakenc ter na ta način sprostiti vlakna, kar pomeni pridobiti predivo. Najstarejši in najzanesljivejši način mlajenja je vležavanje lanu. Ko so slama v kozolcu osuši, poveže kmet laneno slamo v snope in jih spravi na skedenj. Meseca septembra znosi te snope na rosišče, kjer slamo pogrinja. Slama ne sme priti v stik z golo zemljo, ampak mora ležati na pokošeni travi. Večkrat jo je treba obrniti.

2.TRENJE

Po gojenju je treba lan pred trenjem še posušiti. Suši se navadno v sušilnici. Toplota sušenja pa ne sme presegati 30°C, kajti pri višji temperaturi izhlapevajo hlapljiva olja, ki delajo predivo mehko. Lan se tre s trlico in tukačo. Pri trenju dobimo predivo in pezdir (ostanki).

3. MIKANJE

Preden se predivo prede, ga je potrebno mikati oziroma česati na železnem glavniku. Mikačica prime šop prediva v roko in ga potegne skozi glavnik. Najprej izpade najslabše in najkrajše predivo (kudelja), na zobeh glavnika ostane hodnično predivo, v roki mikačice pa

ostane najdaljše in najtanjše predivo (povesma).

4. Preja

Po končani teritvi se je v zimskih nočeh slišal iz hiš ropot kolovrata. Po navadi je predlo več žensk skupaj. Vsaka predica je hitela, kolikor se je le dalo. Če si je pridobila častno mesto, to je bilo v kotu sobe, je to pomenilo, da prede hitro in zelo dobro. Večkrat so tudi fantje prisostvovali preji, pa ne s prejo, ampak s pesmijo, ka teri se je pridružil tudi ples. Preje je trajala vse do pomladnih dni.

Predice predejo s pomočjo preslice ali s pomočjo kolovrata. Kadar prede predica na preslico, je preja tanjša in lepša, vendar delo poteka počasi. Hitrost preje je večja s kolovratom, vendar pa nespretna predica naredi slabo prejo.

5. Beljenje preje

Prejo z vretena je bilo treba previti na posebno napravo, imenovano rašek. Tako so naredili štrenje, ki so jim potem po posebnem postopku belili z bukovim pepelom in vročo vodo.

6. Navijanje preje v klopke

Izbeljeno prejo je bilo treba naviti v klopčiče. Za previjanje so uporabljali posebno pripravo, imenovano vitlen.

7. Tkanje

Najvažnejše pravilom pri tkanju je priprava osnove oziroma osnutka. Ta mora biti narejen natančno, saj je od osnutka odvisno dobro tkanje. Najpogostejše tkejo gladko platno v eni ali v več barvah.

Platno, ki je nastalo, so ljudje uporabljali za oblačila, posteljnino, pregrinjala, brisače ipd. Takšnemu platnu pravimo hodnično platno in je zelo grobo.

Hlače narejene iz takega platna so greble, zato so jim rekli grebaše. Bilo pa je to platno zelo močno in odporno.

Statve so kmetje izdelovali sami, a bile so tako zapleteno izdelane in sestavljene iz toliko kosov, da so se tega umetelnega izdelka nekega dne ustrašili celo vrage v pek

8. Beljenje platna

Platno so belili na soncu tako, da so ga razgrnili po travniku in ga večkrat poškopili z vodo.

Nekateri so ga belili pozimi, in sicer so ga zmočili in pustili zunaj, da je zmrznilo. Postopek so večkrat ponavljali. Platno je postalo belo.

9.POLJA LANU V CVETU(ZDA)

10.DOZORELI LAN

11.LANENO SEME

-LANENO SEME LAHKO UPORABLJAMO ZA IZDELAVO LANENEGA OLJAIN ZDRAVIL

12.ZGODOVINA LANARSTVA

Lanarstvo je prastaro opravilo. Prvotna domovina lanu je Azija. Okoli leta 3600 pr.n.št. so poznali laneno platno Egipčani. Poznali so ga tudi stari Hebrejci, Grki in Rimljani. Grški jezik mu je dal ime: linon, linum, lin, lein. V Srednji Evropi so poznali lan že koliščarji. Pridelovali so laneno seme, delali lanene vrvice, vrvi, mreže in tkanine. V železni dobi pa je bil lan že splošno znan. Od pradavnine do leta 1875 se je lanarstvo stalno širilo, zlasti v Rusiji, Franciji in Belgiji. Od takrat pa neprestano nazaduje. Glavni vzrok je bil v tem, da ročna preja ni

prenesla stalne borbe s strojno prejo. Le v zaostalih krajih, kjer ni bilo denarja, pa zato več veselja do dela, se je lanarstvo ohranilo.

13.RAZVOJ NAŠEGA LANARSTVA

Lan so v naših krajih preteklosti veliko gojili. Od začetka stoletja pa so ga čedalje manj sejali. Obdržal se je v nekaterih krajih vse do leta 1950. Gojenje se je okrepilo le še v kriznih obdobjih. V Kraljevini so imeli leta 1923 pod lanom 13.428 ha površine. Od tedaj naprej površina zasejana z lanom upada. Izpodrinil jo je bombaž. Ponekod pa se je gojenje lanu ohranilo še do danes, predvsem za potrebe domače obrti. V Beli krajini sta znani dve kmetiji, ki se še vedno ukvarjajo s to obrtjo, in sicer družina Raztresen iz Jankovičev ter družina Cvitkovič iz Adlešičev, pri kateri smo naredili slikovno gradivo o lanu in lanenih izdelkih.

14.PREDELOVANJE LANU

Lan je enoletna rastlina. Uspeva v zmerno toplem, vlažnem vremenu. Za vročino, mraz in sušo je občutljiv. Najboljše uspeva na ne premočni peščeni ilovici. Zemlja s trajno vlago ni za lan. Lan sovraži apno. Prenese le močno preperel hlevski gnoj. Zahteva pa dobro obdelano in čisto njivo. Pred setvijo preizkusimo kaljivost semena. Semena morajo biti gladka, rumena svet lo-rjave barve in morajo prijetno dišati.

Lan sejmo lahko aprila (jari lan), junija (jesenski lan) ali septembra (zimski lan). Po osmih dneh po setvi bo seme, ki ima dovolj vlage, vzkalilo. Če se pojavi plevel, ga je potrebno odstraniti. Tudi lan napadajo razni škodljivci in bolezni. Najbolj nevarni so hrošči, ki žrejo liste.

Ko lan dozori, ga je potrebno pospraviti z njive. Lan se ne žanje, ampak puli. Stebelca se morajo zbirati v pesti in pesti v rovače tako, da leži korenina pri korenini, glavica pri glavici.

Pesti izpuljenega lanu položijo pukačice za 3-4 ure v rahlih vrstah za seboj na zemljo, da nekoliko ovenejo. Temu opravilu sledi sušenje lanu. Na njivi se lan suši v kopicah ali v razstavkah. Ne sme pa se lan sušiti razpostrt pa njivi. Lan se suši od 8 do 14 dni. Potem se lanena stebelca povežejo v enakomerno debele snope in se zvozijo domov, kjer lanu najprej osmukajo glavice na grebenu ali smukavniku.

15.IZDELKI IZ LANU

-laneno olje,zdravila(čaji),zavese,tapete,kostimi,srajce,narodne noše,športna oblačila,ponjave,sukanvi,čevlji...